

Ковальова Світлана Сергіївна

кандидат юридичних наук,

старший викладач кафедри адміністративного та фінансового права

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Ковалева Светлана Сергеевна

кандидат юридических наук,

старший преподаватель кафедры административного и финансового права

Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины

Kovalova Svitlana

Candidate of Law, Senior Lecturer of the

Department of Administrative and Financial Law

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

Мищанин Тарас Васильович

магістрант

Національного університету біоресурсів і природокористування України

Мищанин Тарас Васильевич

магистрант

Национального университета биоресурсов и природопользования Украины

Mishchanyn Taras

Master of the

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

DOI: 10.25313/2520-2308-2021-5-7212

**ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СПІВУЧАСНИКІВ
ПРИ ДОБРОВІЛЬНІЙ ВІДМОВІ ВІД ДОВЕДЕННЯ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ДО КІНЦЯ**

**ОТВЕТСТВЕННОСТЬ СОУЧАСТНИКОВ
ПРИ ДОБРОВОЛЬНОМ ОТКАЗЕ ОТ ДОВЕДЕНИЯ
УГОЛОВНОГО ПРЕСТУПЛЕНИЯ ДО КОНЦА**

**RESPONSIBILITY OF ACCOMPLICES IN CASE
OF VOLUNTARY REFUSAL TO COMPLETE
A CRIMINAL OFFENSE**

Анотація. Статтю присвячено дослідженню кримінально-правової природи добровільної відмови співучасників від доведення кримінального правопорушення до кінця та визначенню особливостей добровільної відмови кожного зі співучасників.

Зазначено, що найбільшу шкоду українському державотворенню чинить злочинність, а особливо групова. Значна кількість кримінальних правопорушень вчиняється в співучасті, що обумовлює їх підвищену суспільну небезпеку. Описано види і форми співучасті, що формують ступінь кримінальної відповідальності співучасників. Проаналізовано поняття та ознаки співучасті, види співучасників, кримінальну відповідальність співучасників, умови добровільної відмови від доведення кримінального правопорушення до кінця. Наведено основні характеристики співучасників в кримінальному правопорушенні. Висвітлено питання специфіки встановлення відповідальності осіб, що вчинили кримінальне право-

порушення у співучасті. Визначено, що кримінальне правопорушення вчинене у співучасті має свої соціальні і правові особливості.

Ключові слова: добровільна відмова, співучасники кримінального правопорушення, кримінальна відповідальність, співучасть, виконавець, підбурювач, пособник, організатор.

Аннотация. Статья посвящена исследованию уголовно-правовой природы добровольного отказа соучастников от доведения уголовного преступления до конца и определению особенностей добровольного отказа каждого из соучастников.

Отмечено, что наибольший вред созданию правового государства оказывает преступность, особенно групповая. Значительное количество уголовных преступлений совершается в соучастии, что обуславливает их повышенную общественную опасность. Описаны виды и формы соучастия, формирующие степень уголовной ответственности соучастников. Проанализированы понятия и признаки соучастия, виды соучастников, уголовную ответственность соучастников, условия добровольного отказа от доведения уголовного преступления до конца. Приведены основные характеристики соучастников в уголовном правонарушении. Освещены вопросы специфики установления ответственности лиц, совершивших уголовное преступление в соучастии. Определено, что уголовное правонарушение совершено в соучастии имеет свои социальные и правовые особенности.

Ключевые слова: добровольный отказ, соучастники уголовного преступления, уголовная ответственность, соучастие, исполнитель, подстрекатель, пособник, организатор.

Summary. The article is devoted to the study of the criminal law nature of the voluntary refusal of the accomplices to bring the criminal offense to an end and to determine the features of the voluntary refusal of each of the accomplices.

It is noted that the greatest harm to the Ukrainian creation of the state is caused by crime, especially group crime. A significant number of criminal offenses are committed in complicity, which causes their increased public danger. The types and forms of complicity that form the degree of criminal liability of the accomplices are described. The concepts and signs of complicity, types of accomplices, criminal liability of accomplices, conditions of voluntary refusal to bring a criminal offense to the end are analyzed. The main characteristics of the accomplices in a criminal offense are given. Issues of specifics of establishing the responsibility of persons who have committed a criminal offense in complicity are covered. It is determined that a criminal offense committed in complicity has its own social and legal features.

Key words: voluntary refusal, accomplices of a criminal offense, criminal liability.

Постановка проблеми. Подальша розбудова України як демократичної, незалежної, суверенної, соціальної та правової держави, як це передбачено ст. 1 Конституції України, вимагає досягнення успіхів у боротьбі із злочинними посяганнями на ці суспільні цінності. Варто зазначити, що найбільшу шкоду українському державотворенню завдає злочинність, а особливо та її частина, що називається групою. Сьогодні значна кількість кримінальних правопорушень відбувається в співучасті, що обумовлює їх підвищену суспільну небезпеку.

Відповідно до ч. 1ст. 28 Кримінального кодексу України кримінальне правопорушення визнається таким, що вчинене групою осіб якщо у ньому брали участь декілька (два або більше) виконавців без попередньої змови між собою. Кримінальне правопорушення визнається вчиненим за попередньою змовою групою осіб, якщо його спільно вчинили декілька осіб (дві або більше), які заздалегідь тобто до початку кримінального правопорушення домовилися про спільне його вчинення (ч.2 ст. 28 ККУ) [1].

Посилення боротьби з групою злочинністю обумовлює як криміналізацію окремих форм спі-

вучасті, підвищення відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень у співучасті, так і необхідність заохочення осіб, які відмовились від доведення кримінального правопорушення до кінця, хоча й усвідомлювали реальну можливість його завершення. Саме норми, що регулюють питання добровільної відмови від кримінального правопорушення, повинні стимулювати співучасників на відвернення вчинюваного ним кримінального правопорушення.

Незважаючи на численні дослідження інституту добровільної відмови співучасників, окремі аспекти дотепер не отримали остаточного наукового вирішення. Тому правильне вирішення питання про відповідальність за незакінчене кримінальне правопорушення або про виключення такої неможливе без з'ясування сутності, природи та умов застосування інституту добровільної відмови від кримінального правопорушення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню добровільної відмови співучасників приділяли увагу Ф. Г. Бурчак, П. І. Гришаєв, Ю. В. Гродецький П. О. Загодіренко, С. С. Ковальова,

Г. А. Крігер, М. І. Козлов, О. О. Піонтковський, П. Ф. Тельнов, О. Д. Сафронов, В. П. Тихий, В. Ф. Щепельков та інші вчені. Однак, незважаючи на значну кількість наукових досліджень, присвячених проблематиці добровільної відмови співучасників від вчинення кримінального правопорушення ряд питань так і залишається відкритим.

Метою статті є з'ясування правової природи добровільної відмови співучасників від доведення кримінального правопорушення до кінця, визначення особливостей добровільної відмови в співучасті з огляду на вид співучасника.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи тенденцію щодо протидії злочинності варто зазначити, що у кримінально-правовій науці наявні два підходи: класичний - залежність між злочином і покаранням, а другий спрямовується на вирішення кримінально-правових конфліктів які не пов'язані із кримінальним переслідуванням та відповідальністю.

Наразі, являючись самостійним кримінально-правовим інститутом ст. ст. 17, 31 КК України мають стимулюючу спрямованість, оскільки, впливають на формування позитивної поведінки громадян.

У теорії кримінального права існують різні визначення поняття добровільної відмови.

Так, О. О. Піонтковський визначав добровільну відмову як відмову від доведення розпочатої злочинної діяльності до кінця за усвідомлення наявності фактичної можливості її закінчення [2, с. 521].

В. П. Тихий зазначає, що добровільною відмовою від вчинення злочину визнається остаточне припинення з волі особи готування до злочину чи дій, які безпосередньо спрямовані на його вчинення, за усвідомлення нею можливості довести злочин до кінця [3, с. 21].

О. Д. Сафронов вважає, що добровільна відмова є наявною не лише під час припинення злочинної діяльності, а й під час відвернення його закінчення [4, с. 10].

В ч. 1 ст. 17 КК України зазначено, що добровільною відмовою є остаточне припинення особою за своєю волею готування до кримінального правопорушення або замаху на кримінальне правопорушення, якщо при цьому вона усвідомлювала можливість доведення кримінального правопорушення до кінця» [1]. Таким чином, характерними ознаками добровільної відмови є:

- 1) остаточне припинення особою готування до кримінального правопорушення або замаху на кримінальне правопорушення;
- 2) відмова від вчинення кримінального правопорушення з волі самої особи;

3) наявність в особи усвідомлення можливості довести кримінальне правопорушення до кінця.

В чому ж особливість добровільної відмови співучасників. Насамперед зазначимо, що відповідно до ст. 26 КК України співучастю в кримінальному правопорушенні є умисна спільна участь декількох суб'єктів кримінального правопорушення у вчиненні умисного кримінального правопорушення. А ст. 31 КК України стосується добровільної відмови співучасників та передбачає добровільну відмову виконавця (співвиконавця), організатора, підбурювача й пособника.

Особливість добровільної відмови співучасників є те, що спільна участь кожного зі співучасників перебуває в зв'язку зі злочином, що вчинюється виконавцем (співвиконавцями) [5, с. 38].

Добровільна відмова від доведення кримінального правопорушення окремого співучасника має кримінально-правове значення для нього самого, як підстава, що звільняє його від кримінальної відповідальності. Отже, кримінально-правові наслідки добровільної відмови кожного співучасника кримінального правопорушення носять індивідуальний характер. Однак, центральною фігурою співучасті є виконавець.

Відповідно до ч. 1 ст. 31 КК України у разі добровільної відмови від вчинення кримінального правопорушення виконавцем (співвиконавцем) інші співучасники підлягають кримінальній відповідальності за готування до того кримінального правопорушення або замах на те кримінальне правопорушення, від вчинення якого добровільно відмовився виконавець [1]. Однак, як вирішуватиметься питання про добровільну відмову від вчинення кримінального правопорушення в разі співвиконавства?

Аналіз ст. 31 КК України дозволяє зазначити, про відсутність вказівки щодо добровільної відмови співвиконавця кримінального правопорушення. Окрім того, у ст. 31 КК України законодавець не встановлює поняття добровільної відмови співучасників, відсилаючи до поняття добровільної відмови, яке наведене у ст. 17 КК України. Згідно з вказаною нормою добровільна відмова полягає в тому, що особа, усвідомлюючи можливість доведення кримінального правопорушення до кінця, остаточно, за власною волею припиняє готування до кримінального правопорушення або замах на кримінальне правопорушення. Таким чином, виконуються ознаки добровільної відмови та, забезпечується виключення кримінальної відповідальності особи. Однак, для того щоб злочинний результат не настав, співучасникам, у тому числі й співвиконавцю, необхідно припинити як власні діяння, так і за-

побігти наслідкам власних дій (бездіяльності). Для співвиконавця це можливо зробити лише шляхом запобігання вчиненню кримінального правопорушення іншими співучасниками.

Досліджуючи добровільну відмову організатора, підбурювача й пособника щодо кримінального правопорушення, доцільно зазначити, що вона є різною за формою однак аналогічна за своєю суттю, а отже, вищезазначені суб'єкти мають не допустити, щоб вчиненні ними діяння стали однією з умов кримінального правопорушення скоєного виконавцем. В ч. 2 ст. 31 КК України передбачено, що кримінальна відповідальність цих осіб виключається, якщо вони відвернули вчинення кримінального правопорушення або своєчасно повідомили відповідні органи державної влади про кримінальне правопорушення, що готується або вчиняється.

Одним із найнебезпечніших співучасників кримінального правопорушення є організатор. Як зазначено в ч. 3 ст. 27 КК України організатором є особа, яка організувала вчинення кримінального правопорушення (кримінальних правопорушень) або керувала його (їх) підготовкою чи вчиненням. Організатором також є особа, яка утворила організовану групу чи злочинну організацію або керувала нею, або особа, яка забезпечувала фінансування чи організовувала приховування злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації.

Важко не погодитись О. К. Панько який зазначив, що для організатора характерною є активна форма поведінки незалежно від того, який злочин намічено скоїти (з матеріальним чи формальним складом) і як його буде вчинено виконавцем: шляхом активних дій чи бездіяльності [6, с. 116].

Підбурювачем є особа, яка умовлянням, підкупом, погрозою, примусом або іншим чином схилила іншого співучасника до вчинення кримінального правопорушення (ч. 4 ст. 27 КК України). Дії підбурювача відрізняються від дій виконавця. Адже дії підбурювача спрямовуються на схилення до діянь співучасників. Форми схилення законодавець визначив різноманітні, однак вони спрямовані на те, щоб викликати рішучість співучасників вчинити кримінальне правопорушення. Підбурювач у подальшому, як правило, втрачає контроль над діяльністю співучасників кримінального правопорушення.

Законом визначено дві форми добровільної відмови підбурювача від участі в доведенні кримінального правопорушення до кінця:

- відвернення вчинення кримінального правопорушення;
- своєчасне повідомлення відповідним органам державної влади про кримінальне правопору-

шення, що готується або вчиняється (ч. 2 ст. 31 КК України).

Відвернення вчинення кримінального правопорушення це дія, яка спрямована на те, щоб кримінальне правопорушення не було доведене до кінця. Варто зазначити, що законодавець, передбачивши відвернення вчинення кримінального правопорушення як форму добровільної відмови підбурювача, не вказав при цьому на способи такого відвернення. А тому ми повністю підтримуємо думку Загодіренко П. О., що відвернення вчинення кримінального правопорушення як одна з форм добровільної відмови підбурювача може полягати в таких діях:

- 1) впливі на спільно діючих із ним співучасників із метою схилення їх до невиконання чи припинення злочинної діяльності, а в окремих випадках і до усунення її наслідків;
- 2) вчиненні підбурювачем діяння, яке виключає можливість доведення кримінального правопорушення до кінця іншими співучасниками: ненадання мінімальної інформації, відсутність якої унеможлиблює вчинення кримінального правопорушення іншими співучасниками; створення перешкод, які виключають можливість доведення кримінального правопорушення до кінця (наприклад, зміна замків, шифрів, встановлення охорони, попередження потерпілого, повідомлення громадськості тощо) [7, с. 292].

У ч. 2 ст. 31 КК України законодавець вказує на ще одну форму добровільної відмови підбурювача — своєчасне повідомлення відповідним органам державної влади про кримінальне правопорушення, що готується або вчиняється. Невід'ємними ознаками цієї форми добровільної відмови є: 1) вона здійснюється лише шляхом активної поведінки — дії; 2) ці дії носять інформаційний (а не фізичний) характер і вчиняються у вигляді повідомлення; 3) це повідомлення може бути здійснене як самим підбурювачем, так і іншими особами на його прохання та від його імені; 4) за своїм змістом (характером відомостей і їх обсягом) воно має бути таким, що містить інформацію, необхідну й достатню для припинення кримінального правопорушення, що готується або вчиняється; 5) повідомлення спрямовується на певну адресу; 6) воно має бути зроблене в певний час (своєчасно) [8, с. 121].

Щодо до добровільної відмови пособника то вона відмінна від добровільної відмови як організатора, так підбурювача. Законодавчо закріплено, що добровільної відмови організатора й підбурювача виражається у двох формах, а саме: відверненні ними вчинення кримінального правопорушення та своєчасному повідомленні про кримінальне правопорушення, що готується або вчиняється,

відповідним органам державної влади, добровільна відмова пособника може виражатись ще в двох формах: ненадання ним засобів чи знарядь вчинення кримінального правопорушення або неусуненні перешкод вчиненню кримінального правопорушення [8, с. 121].

Висновки. Аналіз чинного вітчизняного кримінального законодавства дає можливість зазначити, що регулювання питань співучасті у законодавстві про кримінальну відповідальність дозволяє провести межу між вчиненням кримінального правопорушення у співучасті і вчиненням кримінального правопорушення однією особою, що уможливило індивідуалізацію відповідальності співучасників

залежно від ролі і ступеню участі у вчиненому кримінальному правопорушенні.

При співучасті у кримінальному правопорушенні наявні особливості добровільної відмови від доведення посягання до кінця порівняно з добровільною відмовою особи, яка скоїла кримінальне правопорушення одноосібно. Добровільна відмова одного із співучасників є підставою для звільнення саме цього співучасника від кримінальної відповідальності та не поширюється на інших співучасників. Вони підлягають відповідальності за скоєне на загальних підставах за правилами про стадії вчинення кримінального правопорушення, а також правової оцінки вчиненого.

Література

1. Кримінальний кодекс України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
2. Пионтковский А. А. Учение о преступлении. М.: Госюриздат, 1961. 666 с.
3. Тихий В. П. Стадии вчинення злочину: Х.: НЮАУ, 1996. 116 с.
4. Сафронов А. Д. Добровольный отказ от совершения преступления и деятельное раскаяние преступника: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: М., 1977. 22 с.
5. Ярмиш Н. Н. Теоретические проблемы причинно-следственной связи в уголовном праве: философско-правовой анализ. Х.: Право, 2003. 512 с.
6. Панько К. А. Добровольный отказ от преступления по советскому уголовному праву. Воронеж: Изд-во Воронежского ун-та, 1975. 147 с.
7. Загороденко П. О. Добровільна відмова співучасників від доведення злочину до кінця // Актуальні проблеми держави і права, 2013. С. 289–297.
8. Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності: монографія. К.: Атіка, 2004. 296 с.

References

1. Kryminalnyi kodeks Ukrainy. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
2. Pyontkovskiy A. A. Uchenye o prestuplenyy. M.: Hosiuryzdat, 1961. 666s.
3. Tykhyi V. P. Stadii vchynennia zlochyну: X.: NIuAU, 1996. 116 s.
4. Safronov A. D. Dobrovolnyi otkaz ot soversheniya prestupleniya y deiatelnoe raskaianye prestupnyka: avtoref. dyss. ... kand. yuryd. nauk: M., 1977. 22 s.
5. Iarmysh N. N. Teoreticheskiye problemy prychynno-sledstvennoi svyazy v uholovnom prave: fylosofsko-pravovoi analiz. Kh.: Pravo, 2003. 512 s.
6. Panko K. A. Dobrovolnyi otkaz ot prestupleniya po sovetskomu uholovnomu pravu. Voronezh: Yzd-vo Voronezhskoho un-ta, 1975. 147 s.
7. Zahodirenko P. O. Dobrovilna vidmova spivuchasnykiv vid dovedennia zlochyну do kintsia. Aktualni problemy derzhavy i prava, 2013. S. 289–297.
8. Baulin Yu. V. Zvilnennia vid kryminalnoi vidpovidalnosti: monohrafiia. K.: Atika, 2004. 296 s.